

Fogorvosi anyagtan fizikai alapjai 5.

Általános anyagszerkezeti ismeretek

Anyagcsaládok: fémek, kerámiák, polimerek és kompozitok

Kiemelt témák:

- ❖ Ötvözetek fázisdiagramjai
- ❖ Fémek és kerámiák szerkezetének összehasonlítása
- ❖ Cirkon (ZrO_2)
- ❖ Polimerkészítmény statisztikus leírása

**Tankönyv
fejezetei:
9-13**

HF:

3. fej.:
3-5, 8, 10, 12, 14,
18, 21, 24, 25, 27

Fogászati anyagok fajtái

Fémes
kötés

FÉMEK

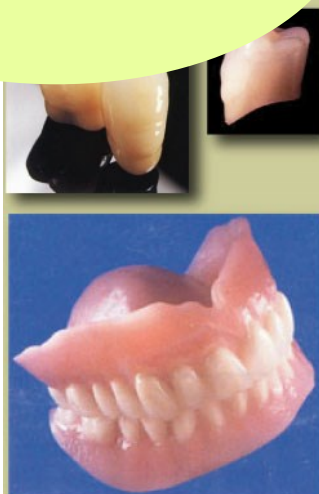
KERÁMIÁK

Fémes és nemfémes
elemek vegyületei.

POLIMEREK

Egy alegység
ismétlődésével
felépülő láncszerű
molekulákból áll.

KOMPOZITOK

Az előző 3
család legalább
kétféle
anyagából áll.

Fémek

Tulajdonságai:

- gyakori anyag; változatos tulajdonságúak
- viszonylag nagy sűrűség
- szobahőmérsékleten szilárd (kivéve Ga és Hg)
- viszonylag nagy szívósságúak és szilárdságúak
- viszonylag jól alakíthatók
- hajlamosak a korrózióra (kivéve a nemesfémek)
- ötvözéssel tulajdonságaik jól befolyásolhatók
- jó hő- és elektromos vezetőképesség
- fémes szín
- nagyrészt nem biokompatibilisek

Szerkezete:

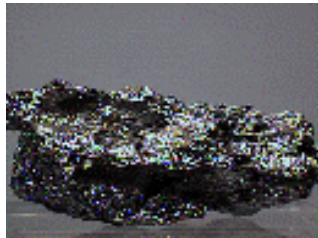
- fémes kötés
- színfémekben azonos méretű atomok
- kristályos (leggyakrabban hexagonális, vagy köbös)*
- polikristályos**

amorf
fémüveg!

Alkalmazási példák:

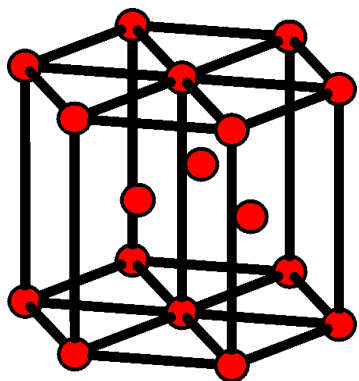
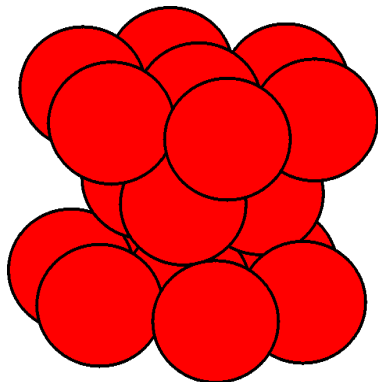
- koronák, hidak
- implantátumok
- tömés
- fogszabályozó készülékek

Előállítás: olvasztás, öntés

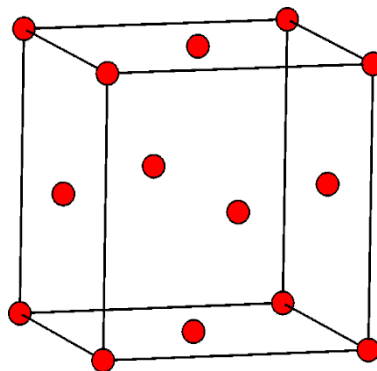
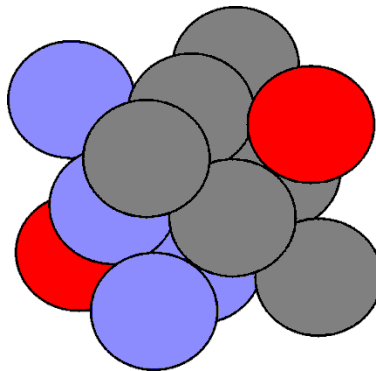
*Miért gyakori a hexagonális és köbös rács a fémeknél?

Egyforma gömbök illeszkedése!

szoros illeszkedésű
hexagonális (hcp)

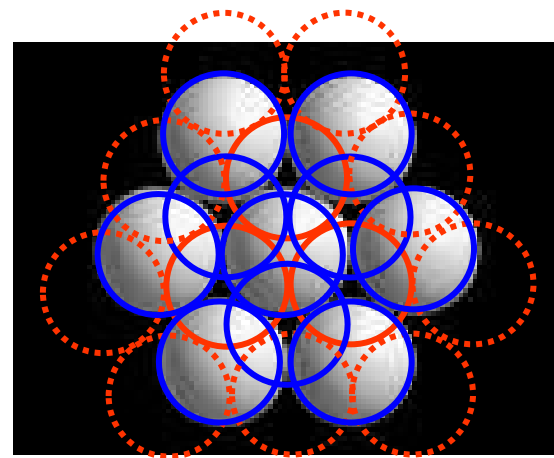
pl. Ti, Cd, Co, Zn, ...
térkitöltési
tényező: 74 %

szoros illeszkedésű köbös
(lapcentrált köbös, fcc)

pl. Ag, Au, Pt, Al, Cu, Ni, ...

74 %

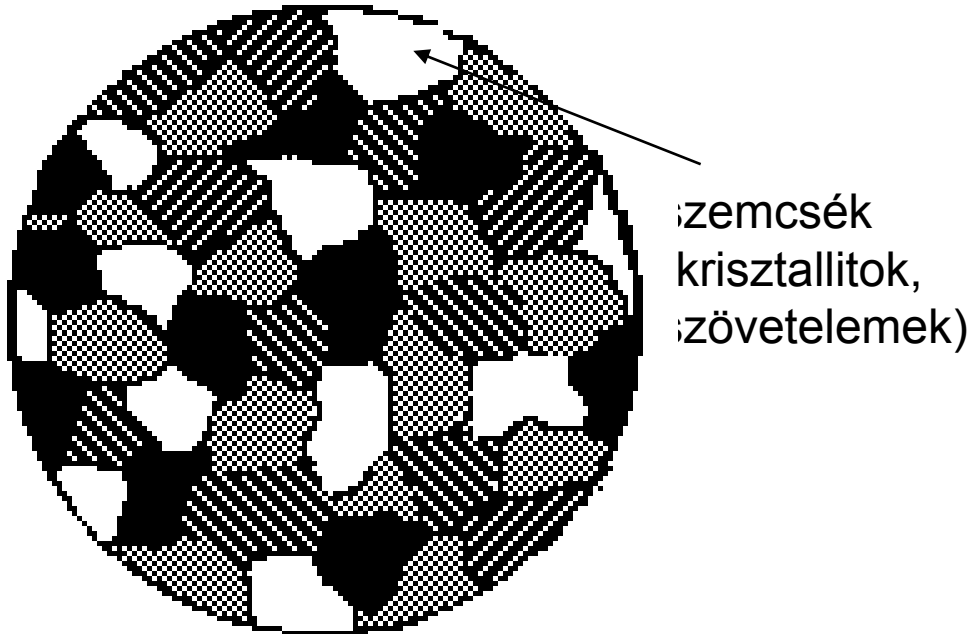
kevésbé szoros
illeszkedés: pl.
tércentrált köbös (bcc)

pl. Fe, Cr, ...

68 %

****Polikristályos szerkezet**

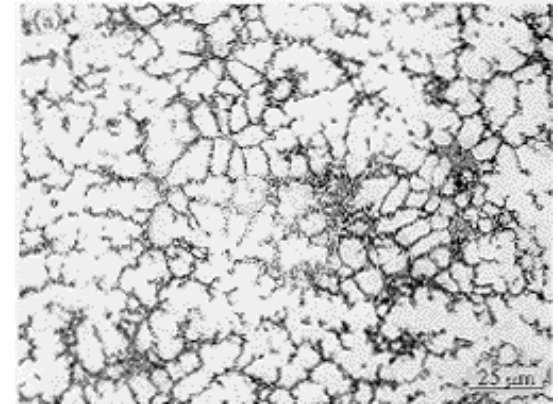
Szövetszerkezet, mikrostruktúra:

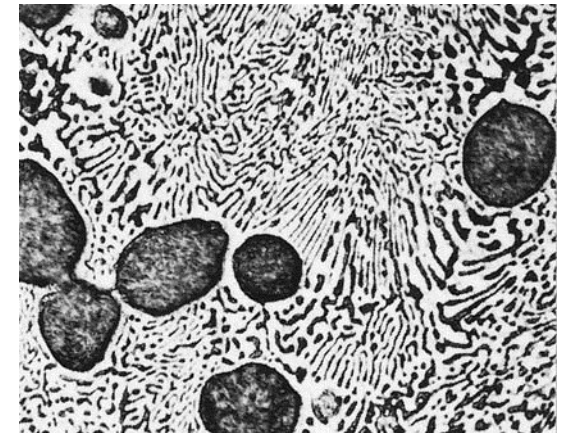
Szövetszerkezet vizsgálata:

- csiszolás durvább/finomabb
- kémiai maratás
- mikroszkópi megfigyelés (fémmikroszkóp)

homogén szövetszerkezet

heterogén szövetszerkezet

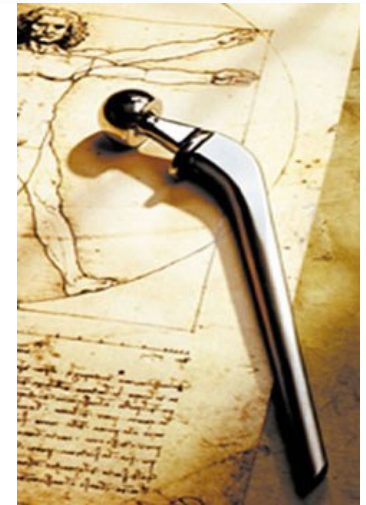
Fémötvözetek

Cél: tulajdonságok javítása, pl.

- korrózióállóság javítása, pl. Fe, Ni, Co, ...+Cr
- nagyobb keménység, merevség elérése, pl. Au+Cu
- fém-kerámia adhézió növelése, pl. nemesfém+Fe, Sn, In

Osztályozás:

- fém+fém, pl. Fe+Cr
- fém+nemfém, pl. Fe+C
- használat szerint (pl. inlay, korona, ...)
- alap elem szerint (arany alapú, palládium alapú, ...)
- komponensek száma (biner, terner, kvaterner,...) szerint
- 3 fő elem szerint (pl. Au-Pd-Ag, Ni-Cr-Be, ...)
- uralkodó fázisdiagram szerint
  - szilárd oldat
  - eutektikus ötvözet
  - peritektikus ötvözet
  - fémvegyület

Ötvözési arányok:

- tömeg% $c_{m,1} = \frac{m_1}{m_1 + m_2} (\cdot 100\%)$

- mól% $c_{v,1} = \frac{V_1}{V_1 + V_2} (\cdot 100\%) \rightarrow \text{tulajdonságok!}$

(Pl. Ni-Cr-Mo-Be ötvözet: Be 1,8 súly% $\leftrightarrow$ 11 mól%)

Átszámoláshoz:

$$c_{v,1} = \frac{c_{m,1} \cdot M_2}{c_{m,1} \cdot M_2 + c_{m,2} \cdot M_1} (\cdot 100\%)$$

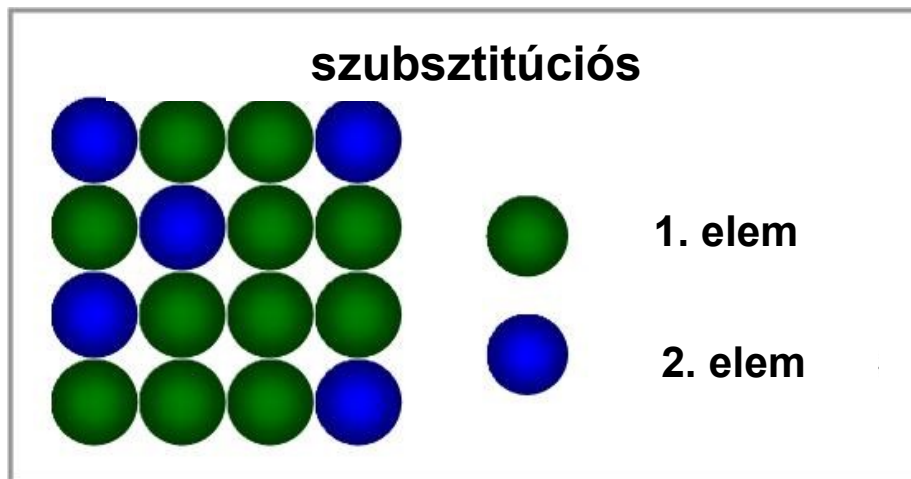
$$c_{m,1} = \frac{c_{v,1} \cdot M_1}{c_{v,1} \cdot M_1 + c_{v,2} \cdot M_2} (\cdot 100\%)$$

Átlagsűrűség: $\bar{\rho} = \frac{\rho_1 \cdot \rho_2}{c_{m,1} \cdot \rho_2 + c_{m,2} \cdot \rho_1}$

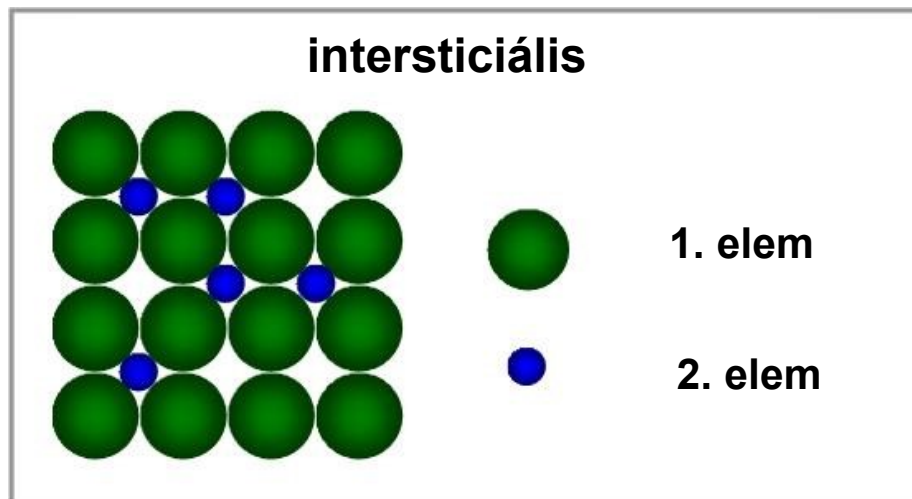
Szilárd oldat (elegykristály)

Mind folyadék fázisban, mind szilárd fázisban jó oldódás →

homogén szövetszerkezet

pl. Cu-Ni, Pd-Ag, Au-Cu, ...

pl. Fe-C, CP Ti (O, C, N, H), ...

(CP: kereskedelmi tisztaságú)

Oldhatóság feltételei szubsztitúciós szilárd oldatra:

- atomok mérete ne nagyon különbözzön ($< 15\%$)
- azonos kristálysírk típus
- hasonló elektronegativitás
- vegyérték azonos, vagy az „oldószer” vegyértéke nagyobb

fém	atom átmérő (nm)	rácstípus	elektro-negativitás
Au	0,2882	fcc	2,4
Pt	0,2775	fcc	2,2
Pd	0,2750	fcc	2,2
Ag	0,2888	fcc	1,9
Cu	0,2556	fcc	1,9
Ni	0,25	fcc	1,8
Sn	0,3016	tetragonális	1,8

Oldhatóság feltételei intersticiális szilárd oldatra:

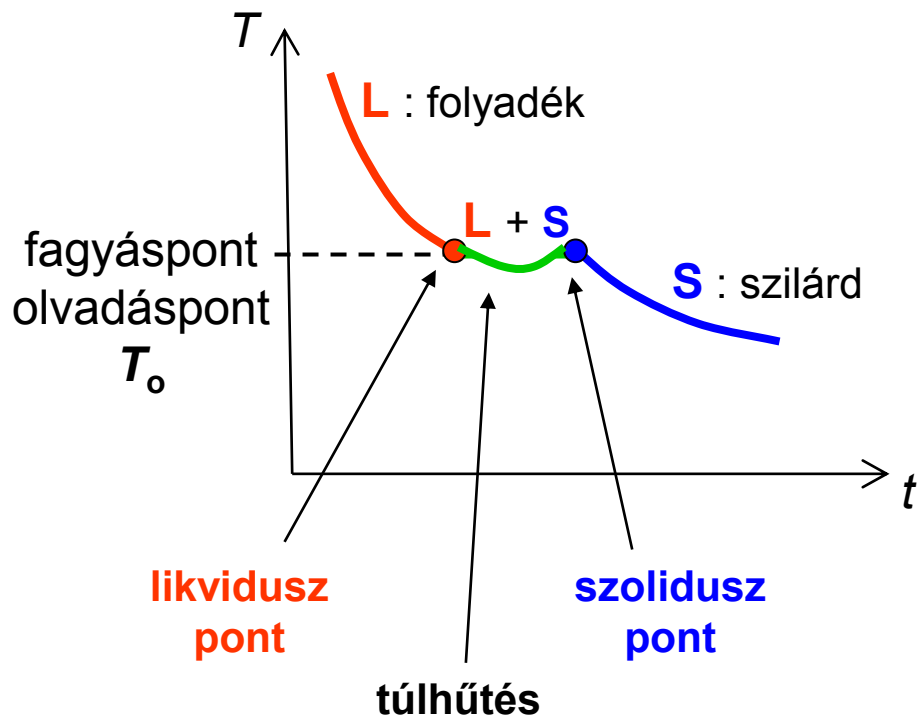
- „oldott” atom mérete jóval kisebb
- „oldott” anyag mennyisége kicsi ($< 10\%$)

Szilárd oldat tulajdonságai:

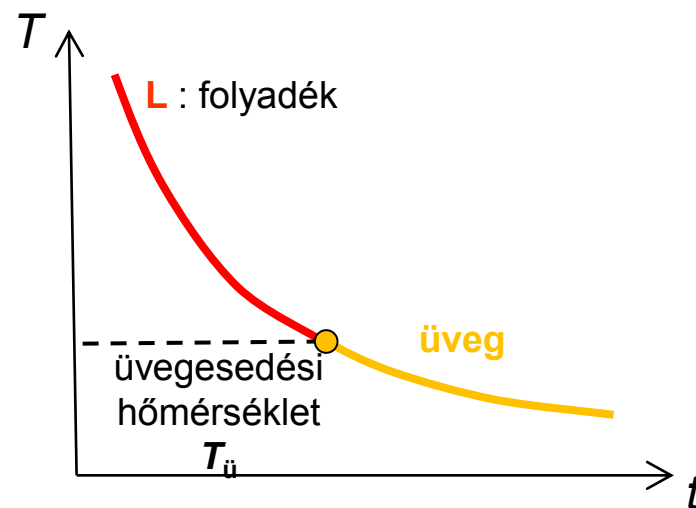
Rugalmassági határ, szilárdság, keménység nő,
képlékenység csökken, pl. Au-Cu(5 tömeg%)

Tiszta fémolvadék lehűlési görbéje

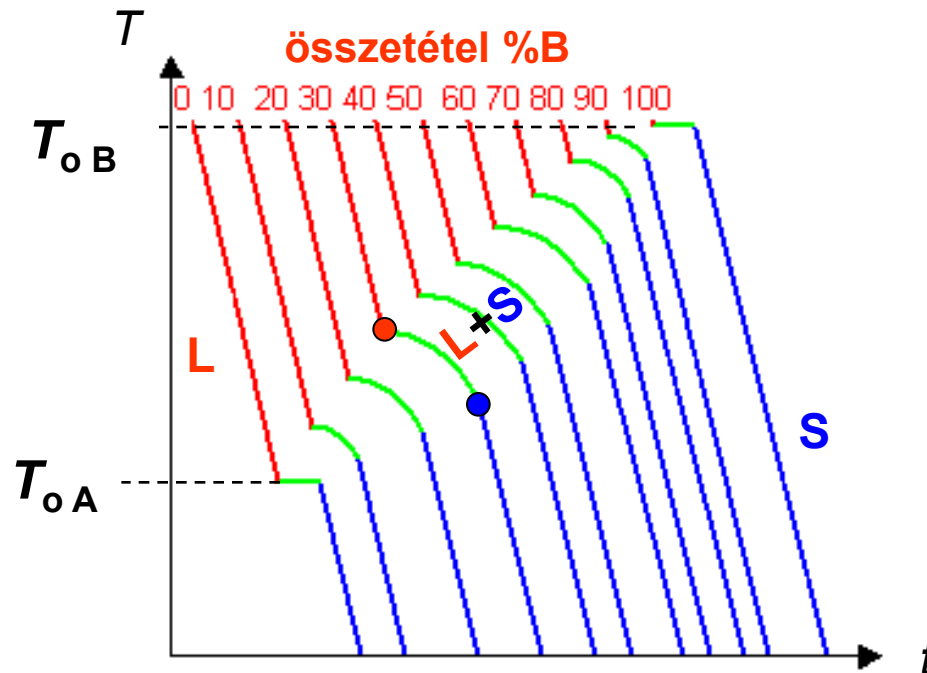
kristályosodás

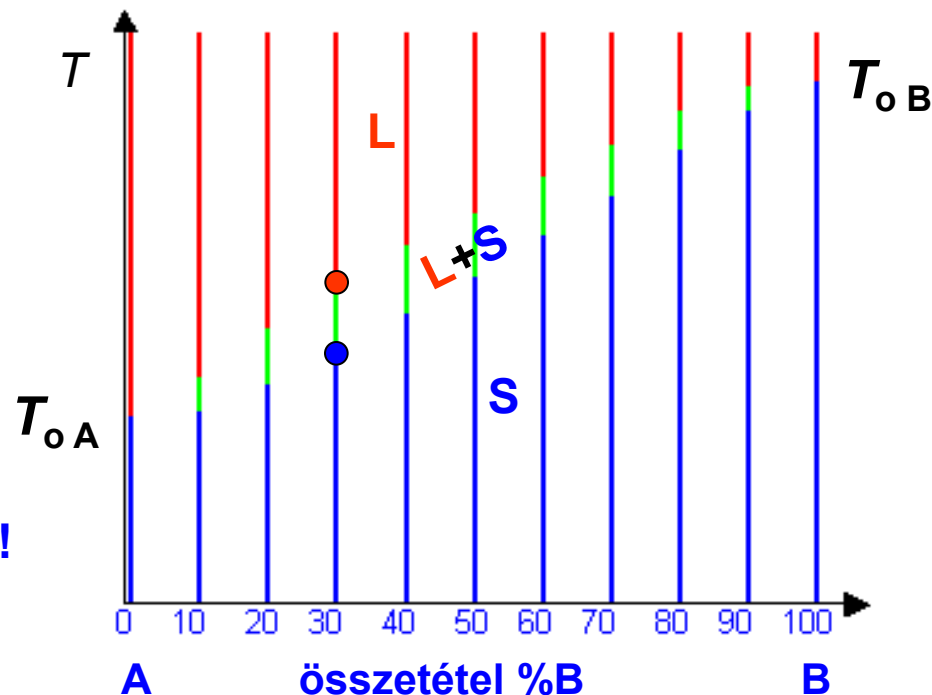
üvegesedés

Szilárd oldat lehűlési görbéje

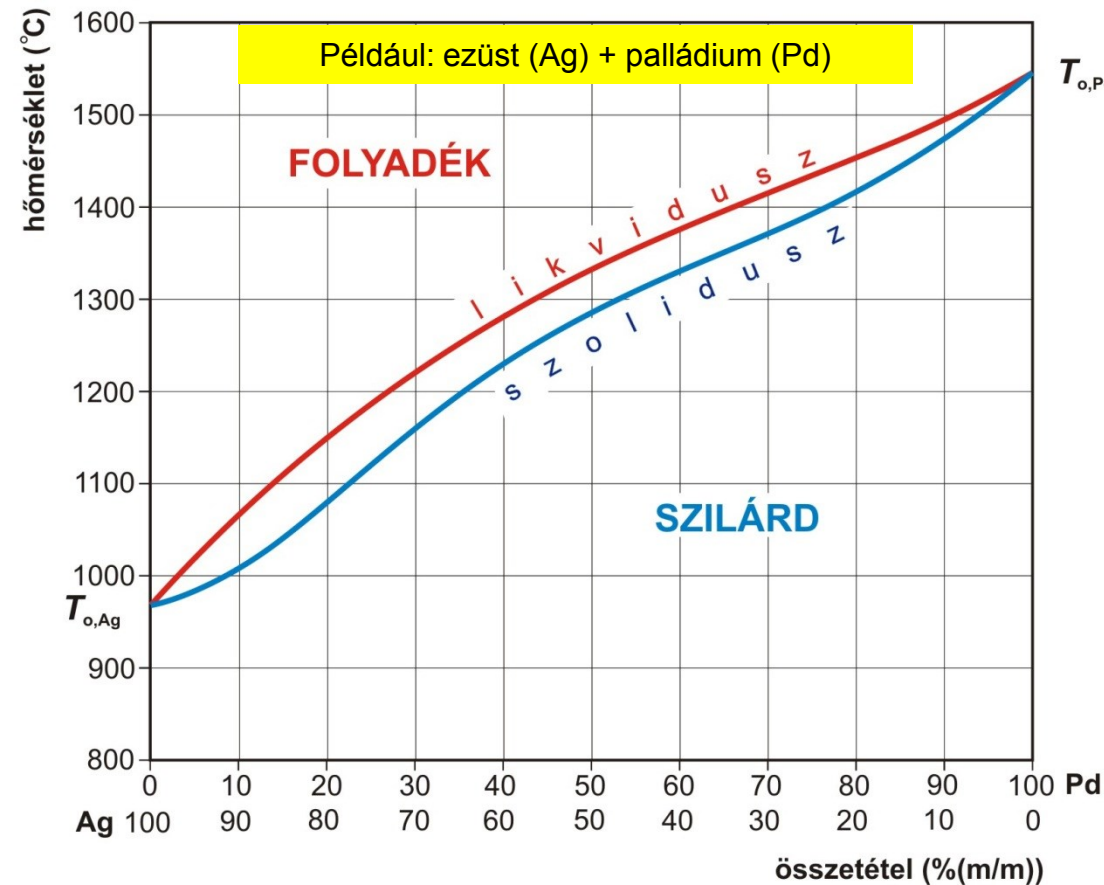
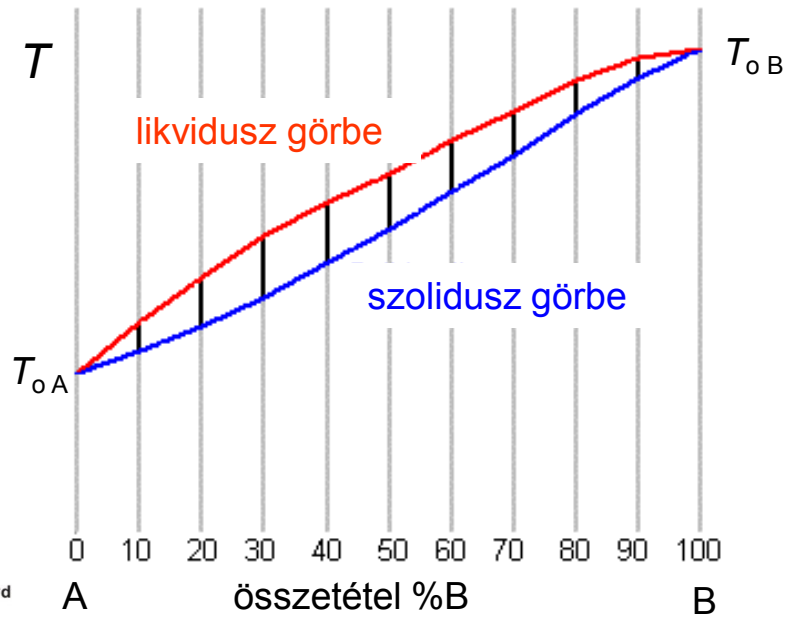

fázisdiagramja

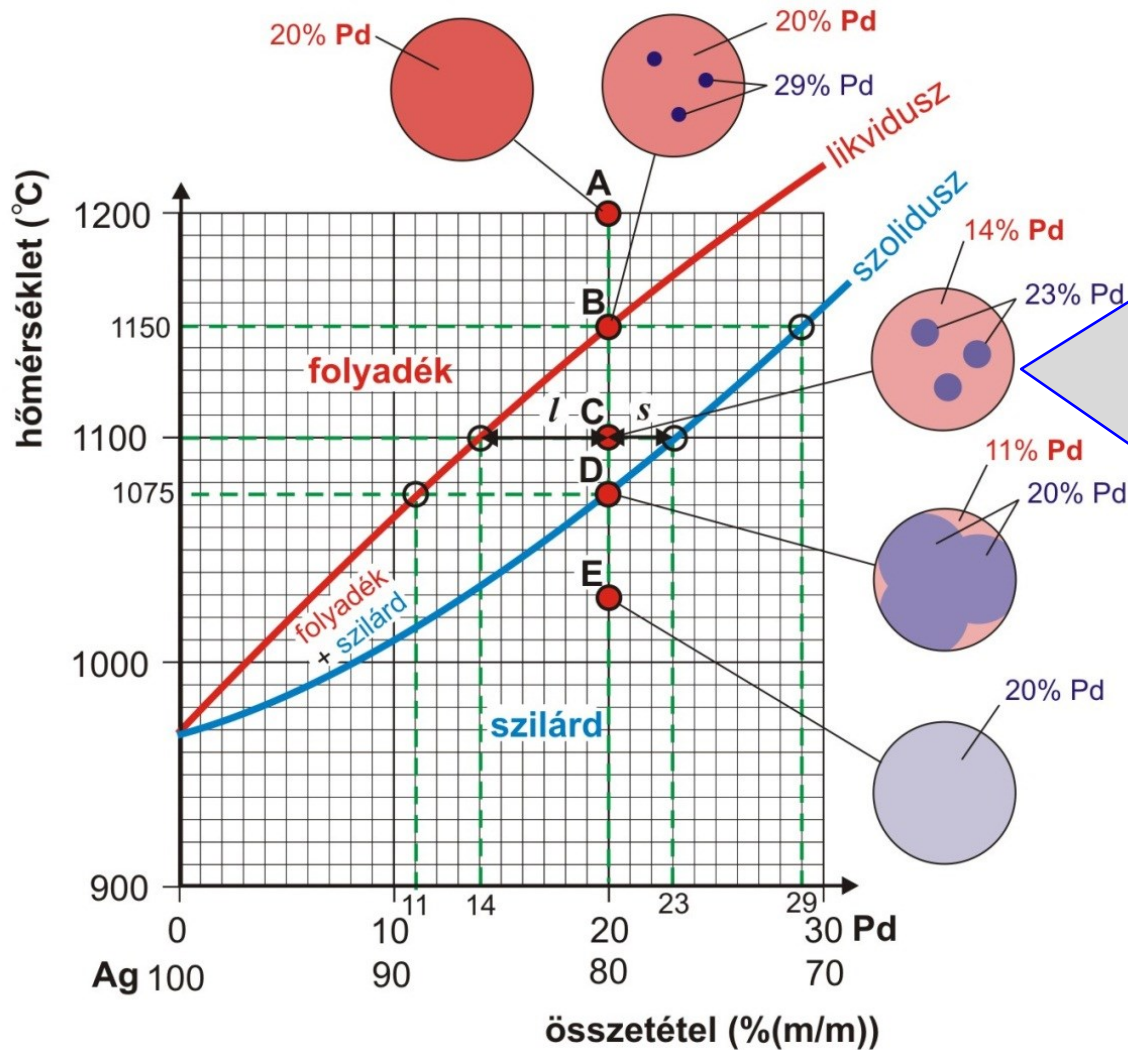
Egyensúlyi állapotokon keresztül!
= végtelenül lassú hűtés

Egyensúly!

Fázisok arányának, összetételének meghatározása

Például: 80%(m/m) Ag + 20%(m/m) Pd

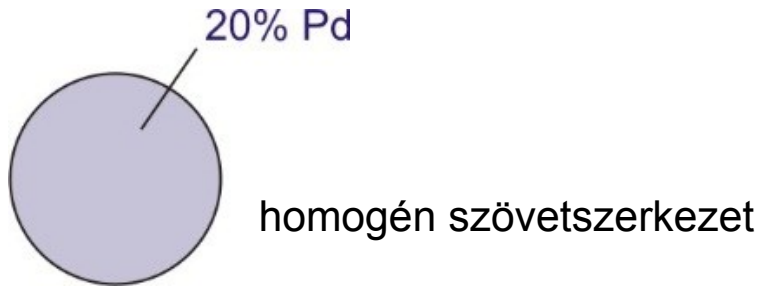
Pl. a **C** pontban:

- Folyadék fázis összetétele:
14% Pd + 86% Ag
- Szilárd fázis összetétele:
23% Pd + 77% Ag
- Folyadék fázis aránya:

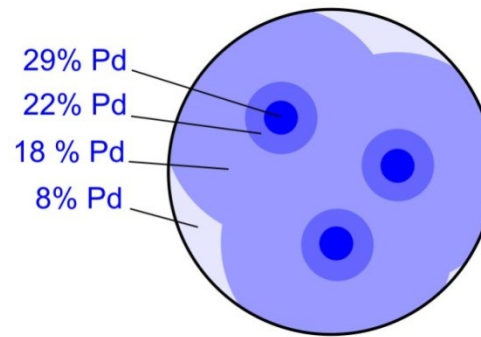
$$\frac{s}{l+s} = \frac{23-20}{23-14} = \frac{3}{9} = 33,3\%$$
- Szilárd fázis aránya: 66,6%

$$\frac{l}{l+s} = \frac{20-14}{23-14} = \frac{6}{9} = 66,6\%$$

Egyensúlyi állapotokon keresztül =
végtelenül lassú hűtés

Nem egyensúlyi állapotokon keresztül
= észszerű sebességű hűtés

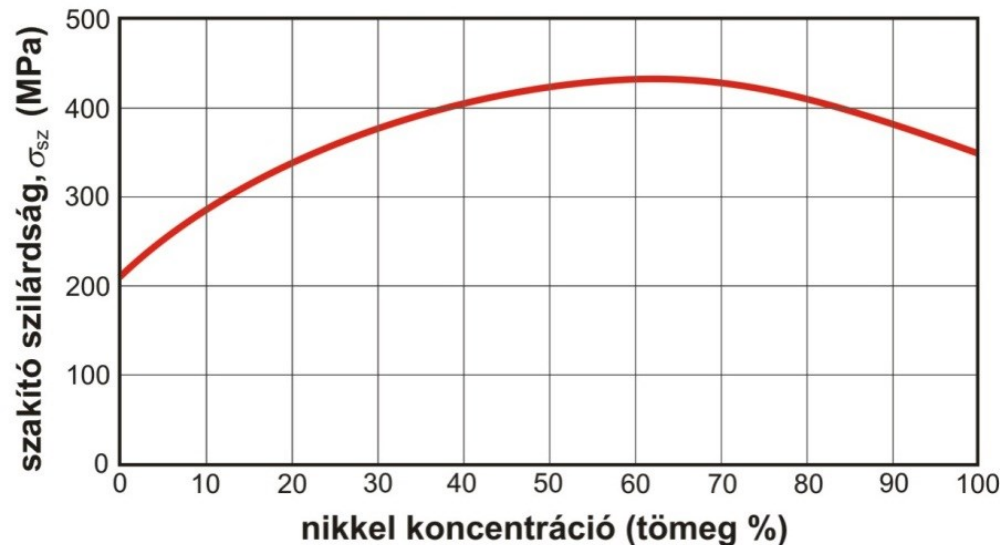
szegregáció!
„magos” szerkezet
heterogén
szövetszerkezet

➔ **homogenizáció**

Ötvözés hatása a tulajdonságokra

Például: Cu-Ni

RÉZ -NIKKEL ÖTVÖZET

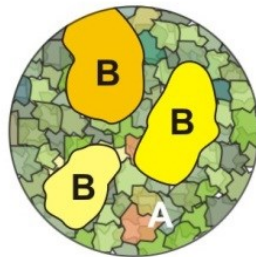
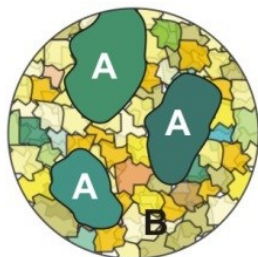
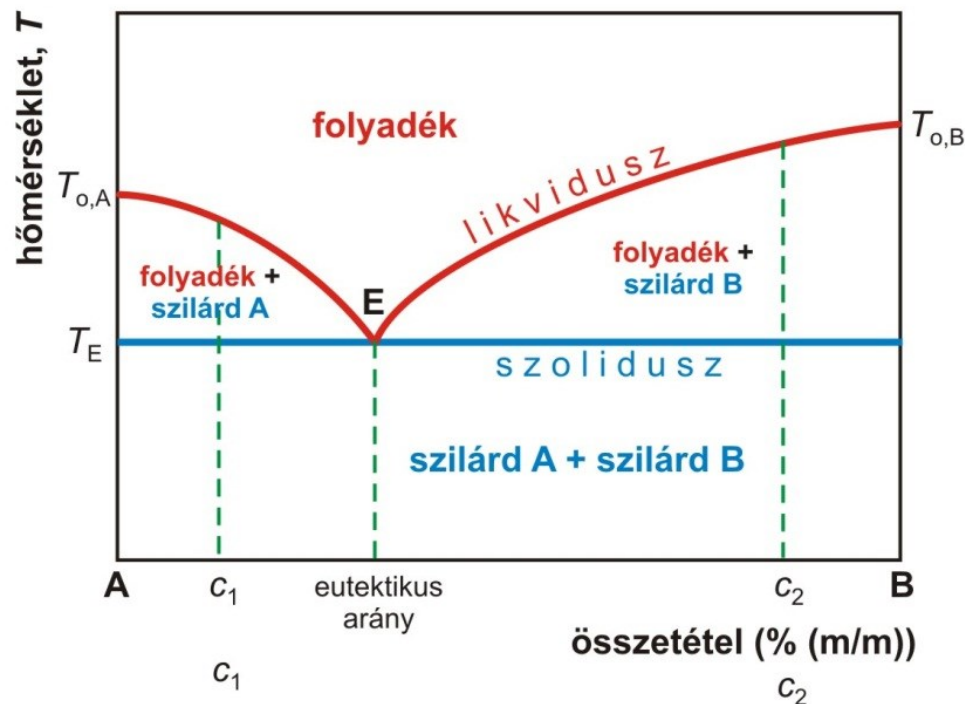

Eutektikus ötvözetek

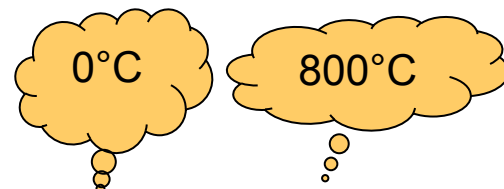
Szilárd fázisban teljes oldhatatlanság →

színfém krisztallitok →

heterogén szövetszerkezet

Például:

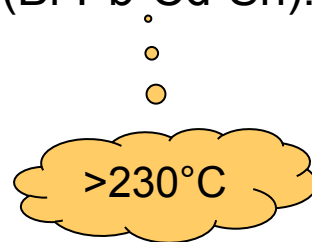

77% H_2O +23%NaCl :

$$T_E = -21^\circ\text{C}$$

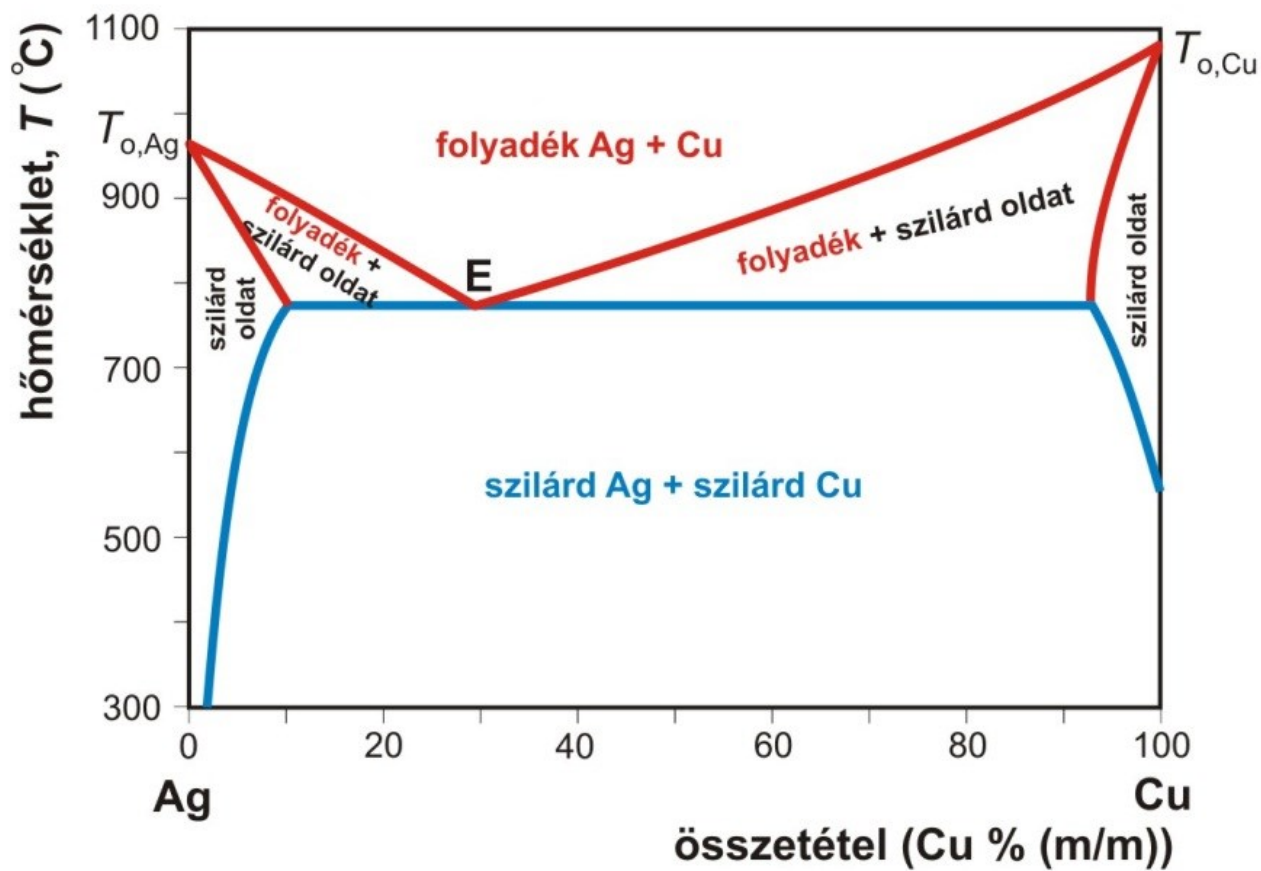
Wood-fém (Bi-Pb-Cd-Sn):

$$T_E = 68^\circ\text{C}$$

Pl. Ag-Cu

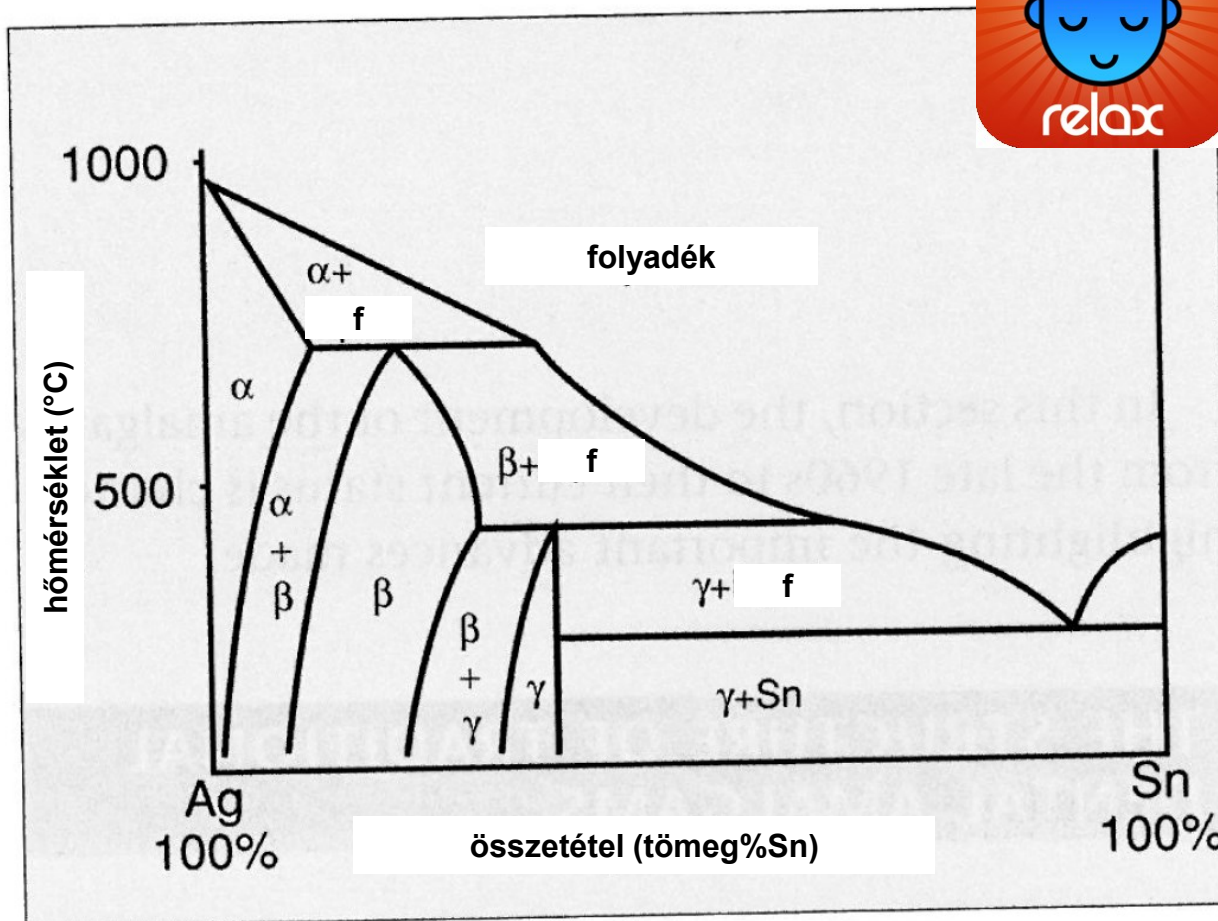

Amalgám

Ag-Sn fázisdiagramja

tipikus összetétel	
fém	%(m/m)
Hg	50
Ag	34
Sn	13
Cu	2
Zn	1

γ fázis: Ag_3Sn

Kerámiák

Definíció: fémes és nemfémes elemek vegyülete (vannak kivételek!)

Tulajdonságai:

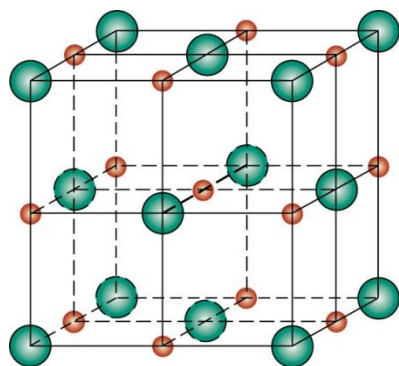
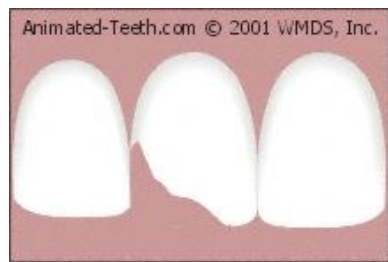
- közepes sűrűség
- szobahőmérsékleten szilárd
- nagy merevség, keménység, de nem jól alakíthatók, törékenyek
- nagy hő- és korrózióállóság
- gyenge hőszigetelés
- rossz hő- és elektromos vezetőképesség
- változatos optikai tulajdonságok
- biokompatibilitás

Szerkezete:

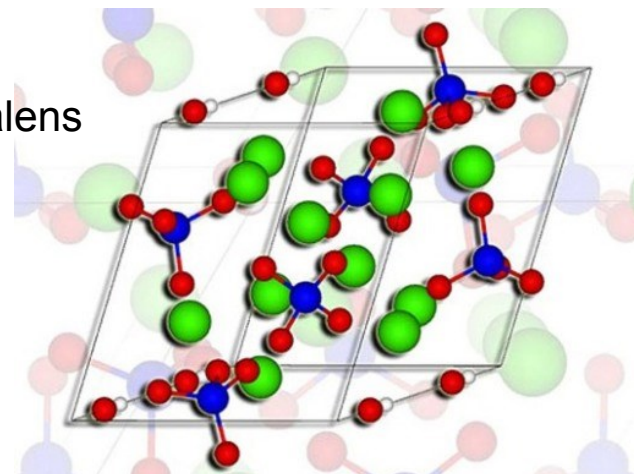
- főként ionkötés, kisebb részben kovalens
- különböző méretű ionok (általában)
- kristályos v. amorf

Alkalmazási példák:

- koronák, hidak
- gyökérstift
- cementek
- csiszolóanyagok

NaCl

● P⁵⁺

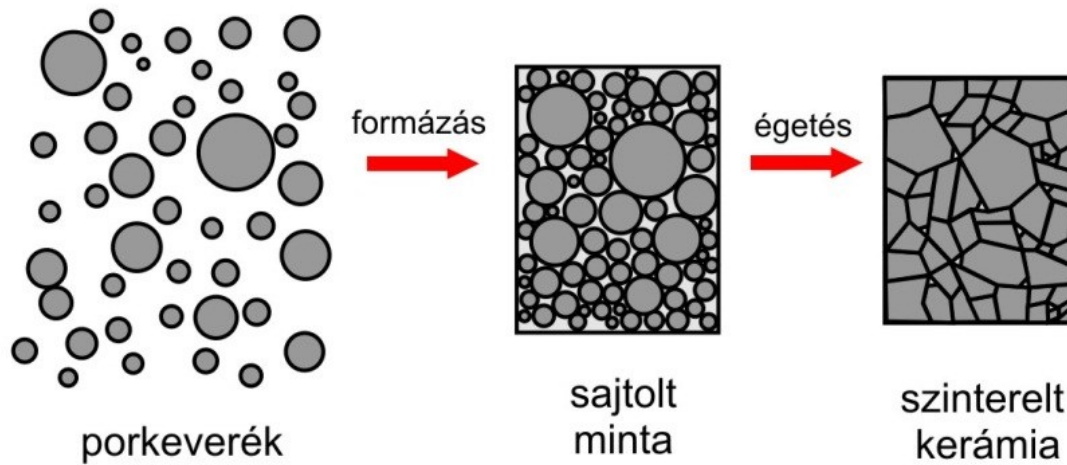
● O²⁻

● Ca²⁺

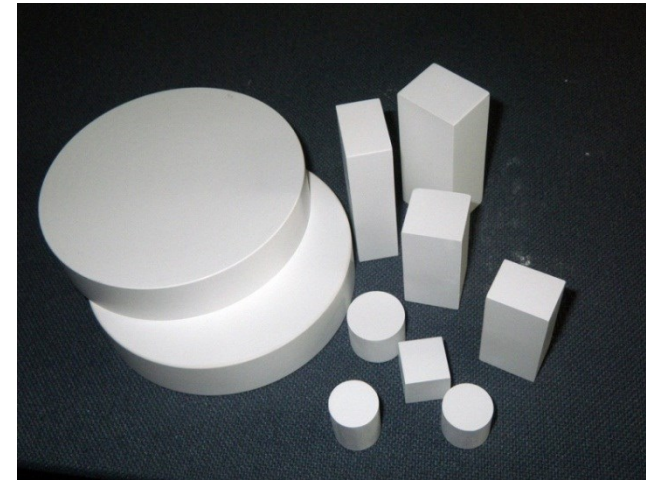
○ H⁺

apatit

Előállítás: égetés, szinterelés

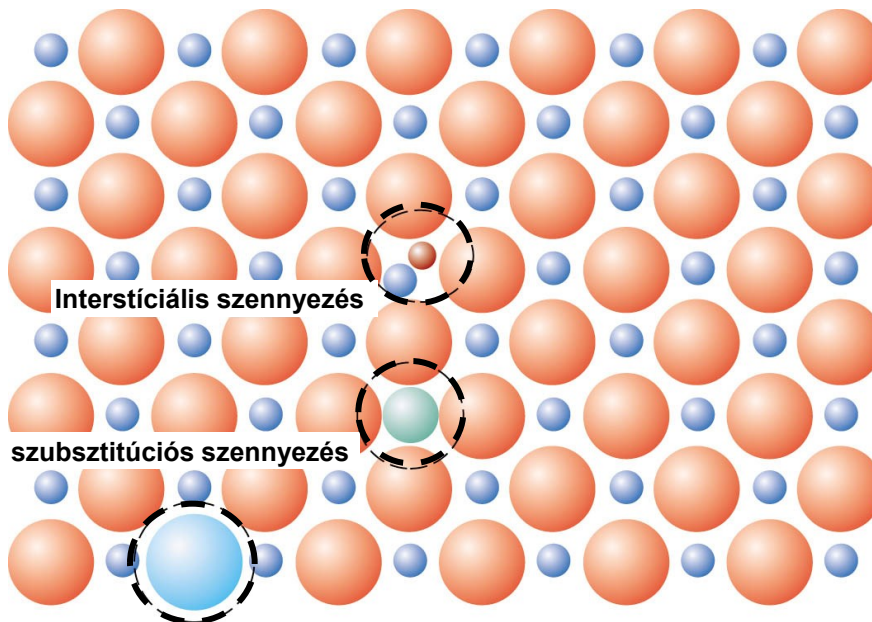
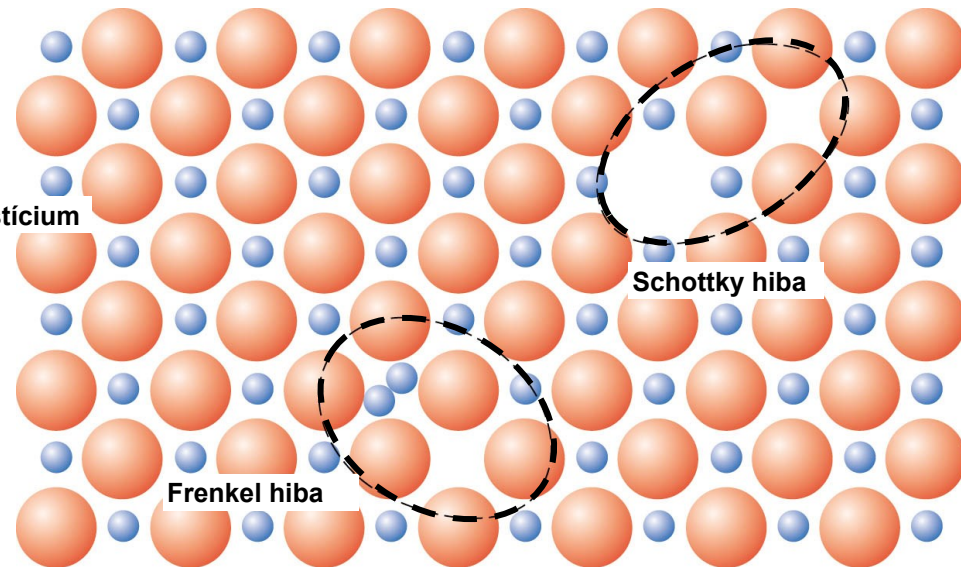
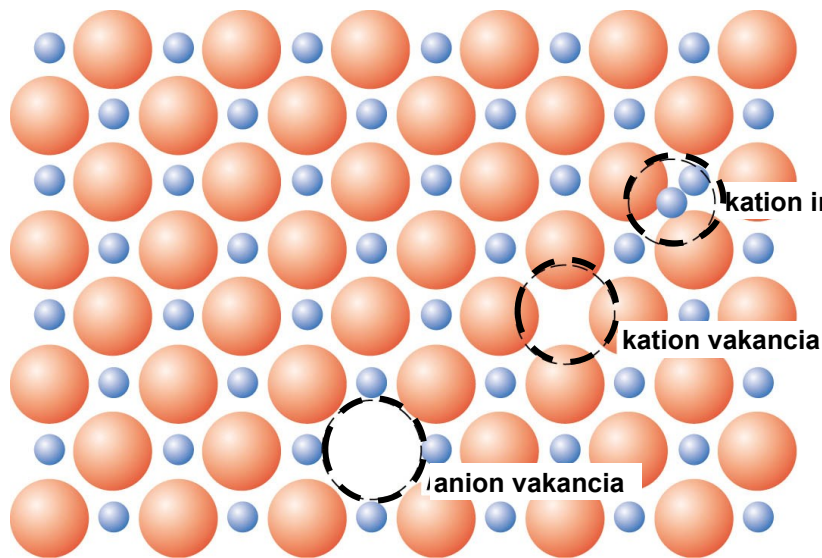
porozitás!

Üvegkerámia: Amorf üveg → kristály átalakulás magas hőmérsékleten
⇒ nagyon finom szemcsés polikristályos anyag

Hibák:

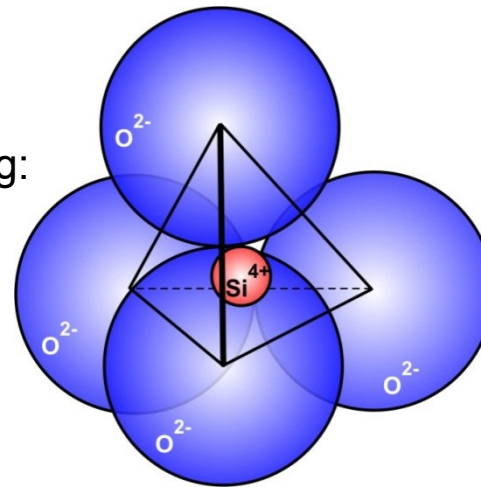
Korlátozó feltételek:

- elektroneutralitás
- együttes vándorlás

Szilikátok

Meghatározó elemek: Si és O

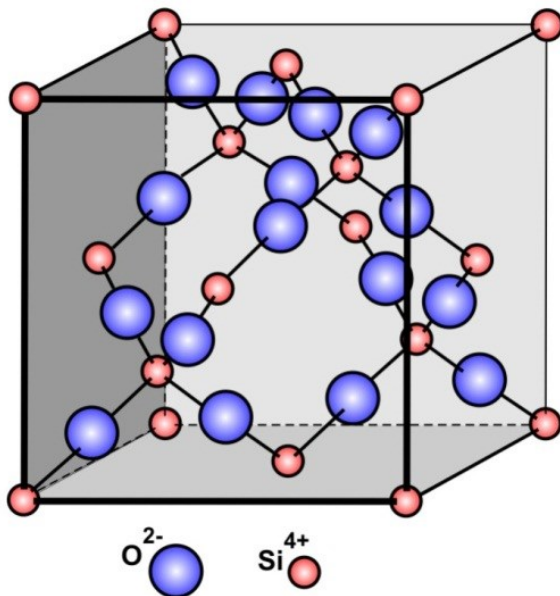
Építőegység:
 SiO_4^{4-}

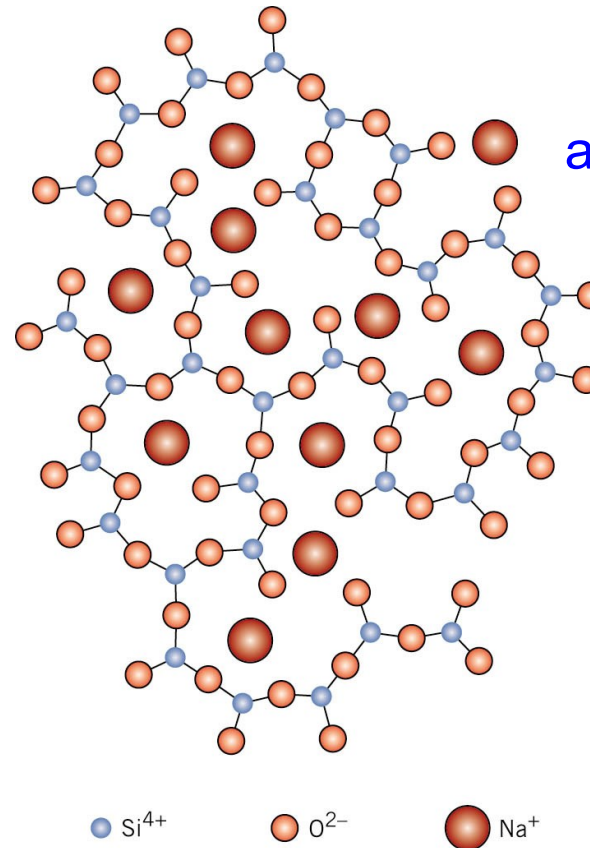
- Szilícium-dioxid (SiO_2)**

kristály

(pl. krisztobalit)

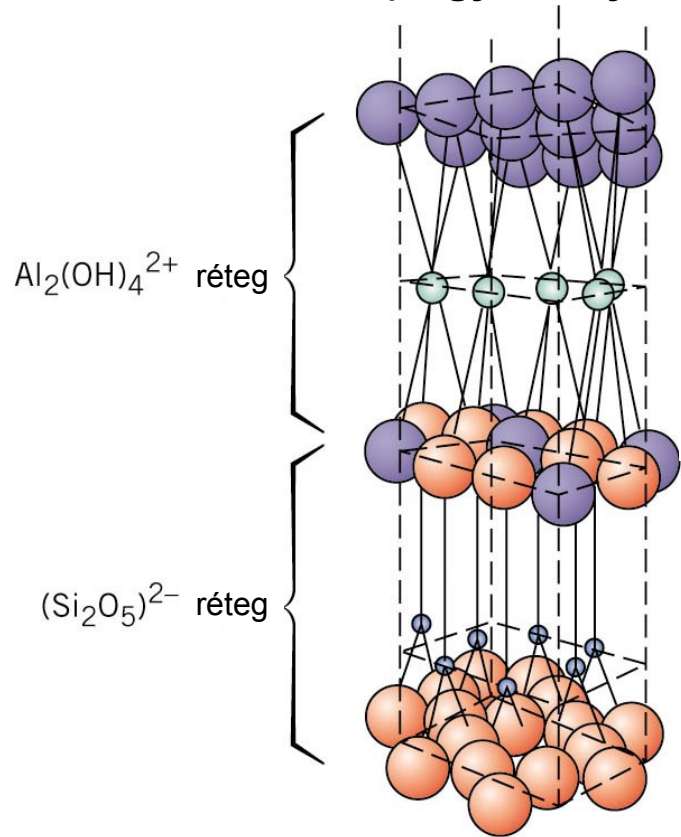

amorf/üveg

- Porcelán (hagyományos)**

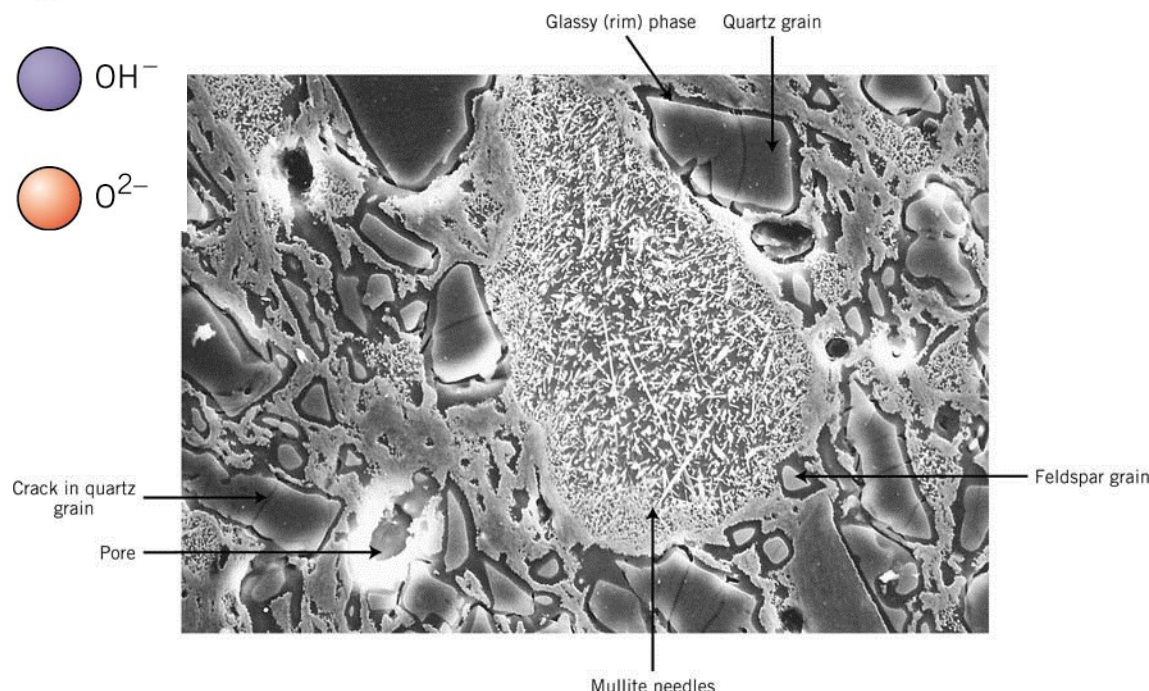
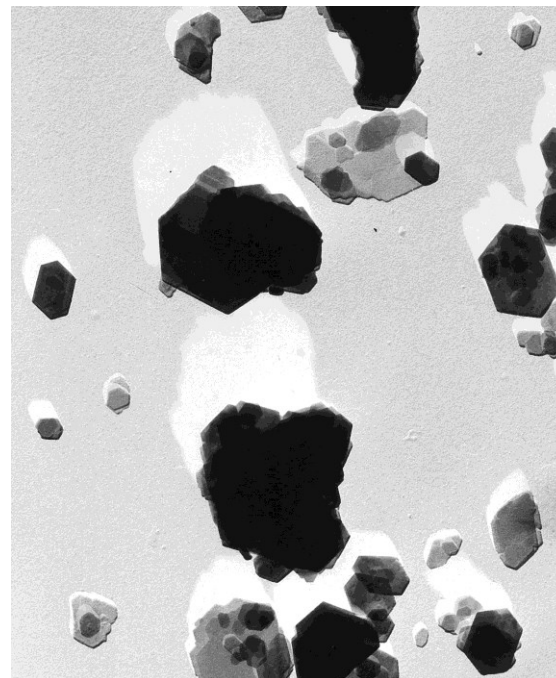

+ kvarc

+ földpát

➞ szárítás, égetés

Kaolin
 $(\text{Al}_2(\text{Si}_2\text{O}_5)(\text{OH})_4)$

Oxid kerámiák

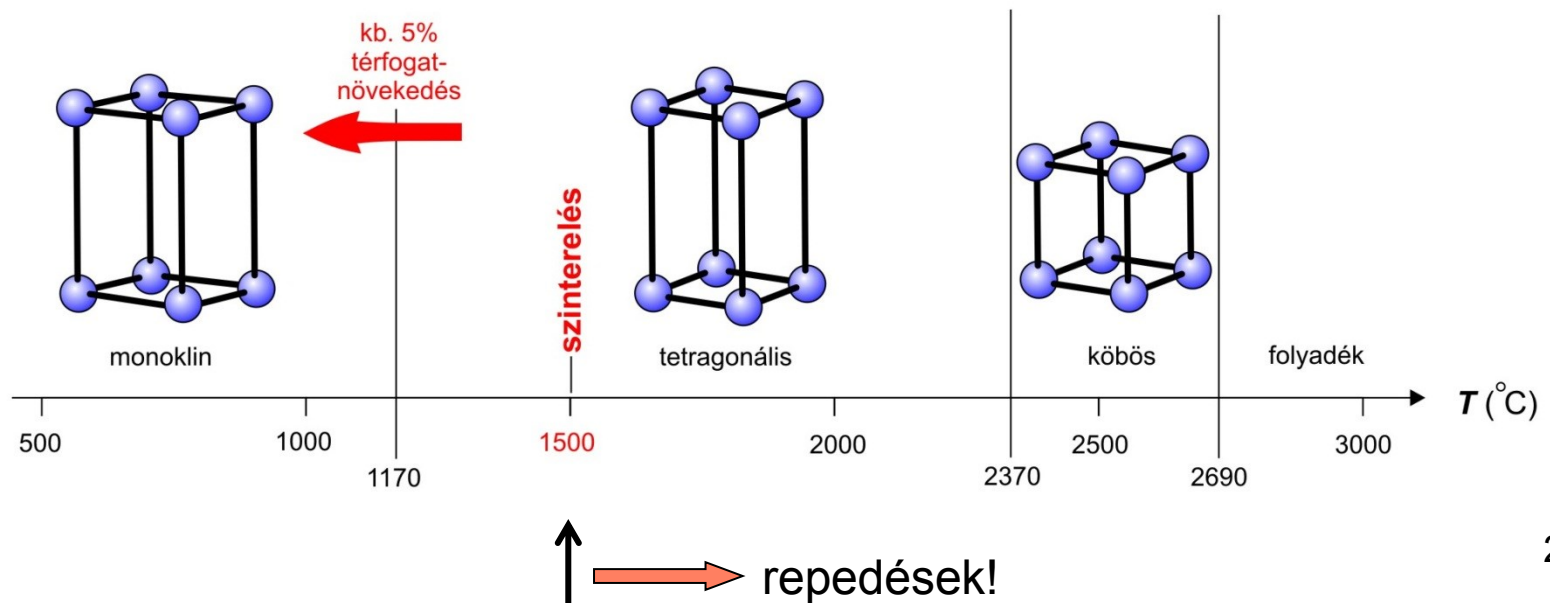
- **Cirkónium-dioxid (ZrO_2 , cirkon)**

Tulajdonságok (tömörre szinterelt állapotban):

- fehér
- sűrűsége kb. 6 g/cm^3
- nagy szilárdságú és nagy szívósságú, merev, kemény (l. később)

Előállítás:

- cirkonhomokból (ZrSiO_4)
- drága tisztítási eljárások, de hafniumoxid marad kb 1%-ban (radioaktivitás $<1 \text{ Bq/g!}$)
- hideg v. meleg sajtolás, szinterelés

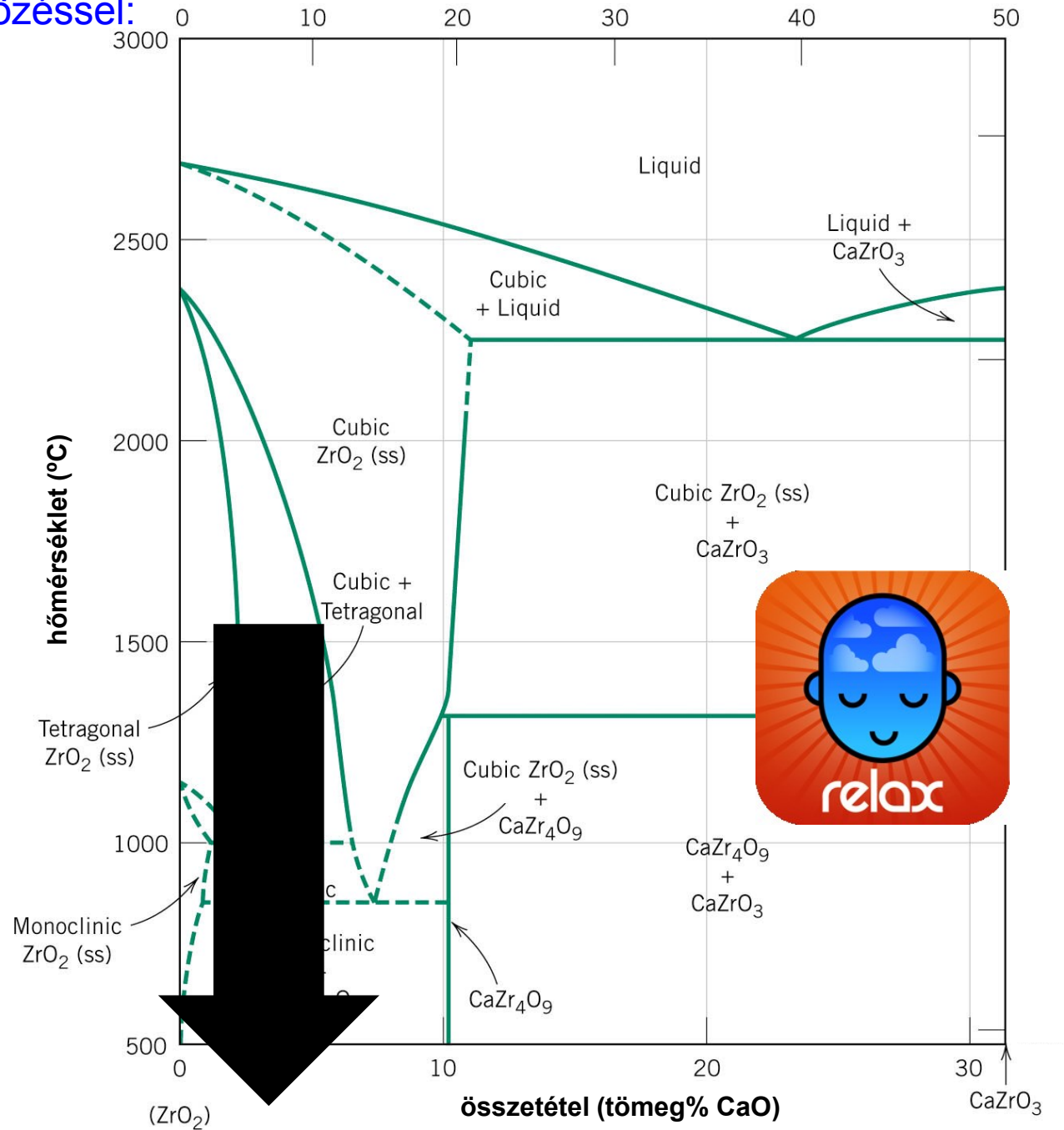

Cirkon stabilizálása ötvözéssel:

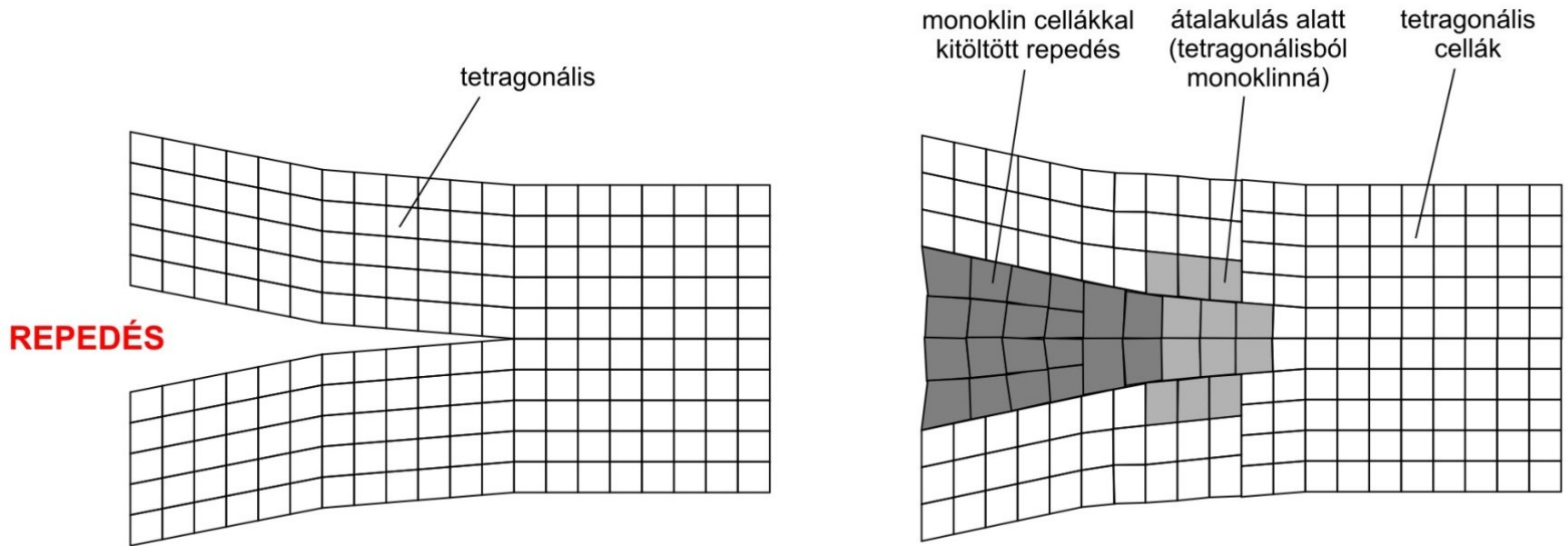
$\text{ZrO}_2\text{—MgO}$

$\text{ZrO}_2\text{—Y}_2\text{O}_3$

$\text{ZrO}_2\text{—CaO}$

A cirkon „önjavító” képessége:

➡ Cirkon hozzáadásával más kerámiák is ellenállóbbá tehetők a repedésekkel szemben!

➡ I. Fázisátalakulással szívósított kerámiák!

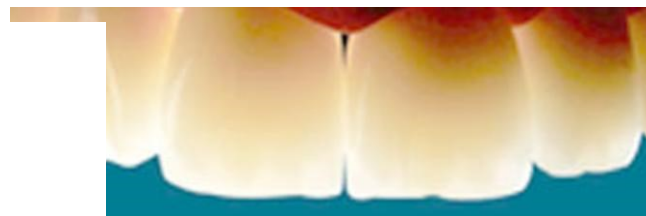
- **Alumínium-oxid (Al_2O_3)**

Tulajdonságok:

- színtelen, fehér
- olvadáspont 2700°C
- sűrűsége kb. 4 g/cm^3
- nagyon kemény (l. később)

Kristályos formák: korund

Polimerek

Monomerekből felépülő hosszú, láncszerű makromolekula

Tulajdonságai:

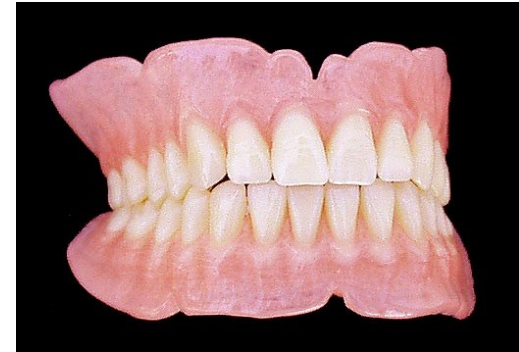
- kis sűrűség
- szobahőmérsékleten folyékony, szilárd
- kis/közepes merevség, keménység, de jó alakíthatóság
- viszkoelasztikusság
- viszonylag gyenge hőállóság és korrózióállóság
- rossz hő- és elektromos vezetőképeség
- változatos optikai tulajdonságok

Szerkezete:

- láncon belül kovalens, láncok között másodlagos, ritkábban kovalens kötések
- szemikristályos v. amorf

Alkalmazási példák:

- műfogsor
- tömés
- lenyomatanyagok

Előállítás:

- ❖ addíció
- ❖ kondenzáció

Monomer

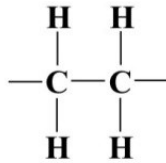
polimer
elnevezése

monomer
szerkezete

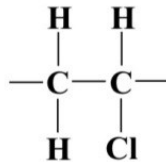
ipari
alkalmazás

fogászati
alkalmazás

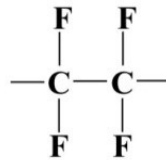
polietilén
(PE)

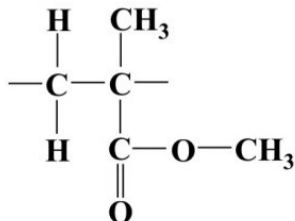
polivinilklorid
(PVC)

politetrafluoretilén
(PTFE, teflon)

polimetilmetakrilát
(PMMA, plexi)

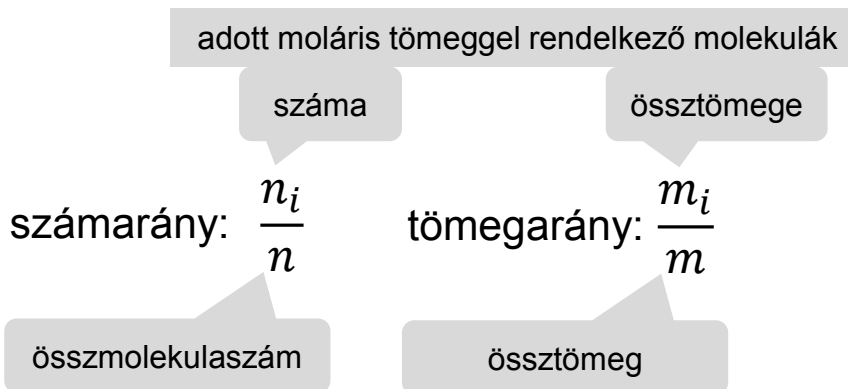
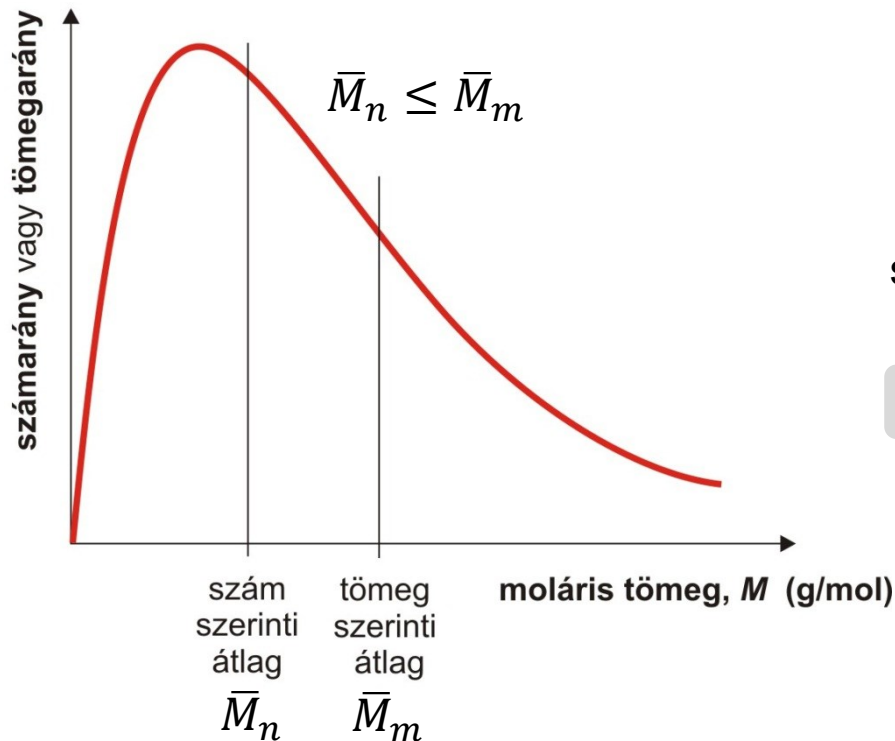

- **homopolimer:**
egyfajta monomer

- **heteropolimer
(kopolimer):** két-,
vagy többféle
monomer

Polimer készítmény

Statisztika!

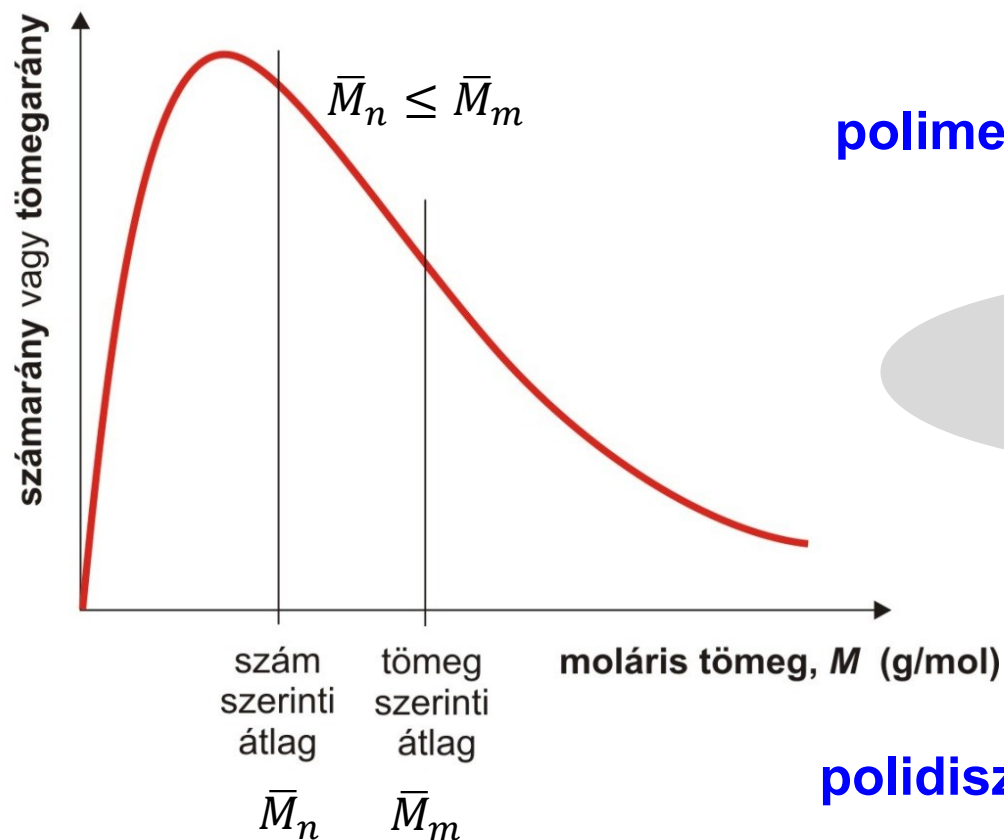
Szám szerinti átlagos moláris tömeg ($\bar{M}_n$):

$$\bar{M}_n = \frac{n_1 M_1 + n_2 M_2 + \dots + n_i M_i + \dots + n_k M_k}{n_1 + n_2 + \dots + n_i + \dots + n_k} = \frac{\sum_{i=1}^k n_i M_i}{\sum_{i=1}^k n_i}.$$

Tömeg szerinti átlagos moláris tömeg ($\bar{M}_m$):

$$\bar{M}_m = \frac{m_1 M_1 + m_2 M_2 + \dots + m_i M_i + \dots + m_k M_k}{m_1 + m_2 + \dots + m_i + \dots + m_k} = \frac{\sum_{i=1}^k m_i M_i}{\sum_{i=1}^k m_i}.$$

polimerizáció foka: $\frac{\bar{M}_n}{M_{\text{monomer}}}$

polimermolekulák
átlagos hossza

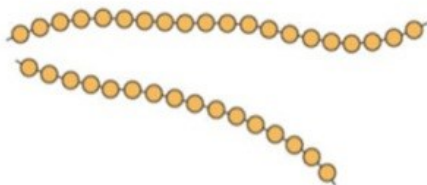
polidiszperzitás foka: $\frac{\bar{M}_m}{\bar{M}_n}$

polimermolekulák
különbsége

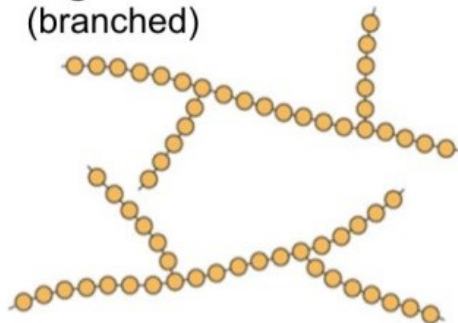
= 1: monodiszperz
1 < : polidiszperz

Polimerek szerkezete

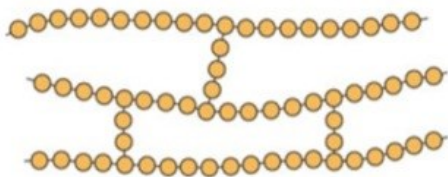
lineáris
(linear)

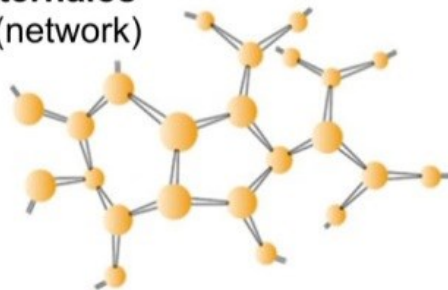
elágazásos
(branched)

keresztkötéses
(crosslinked)

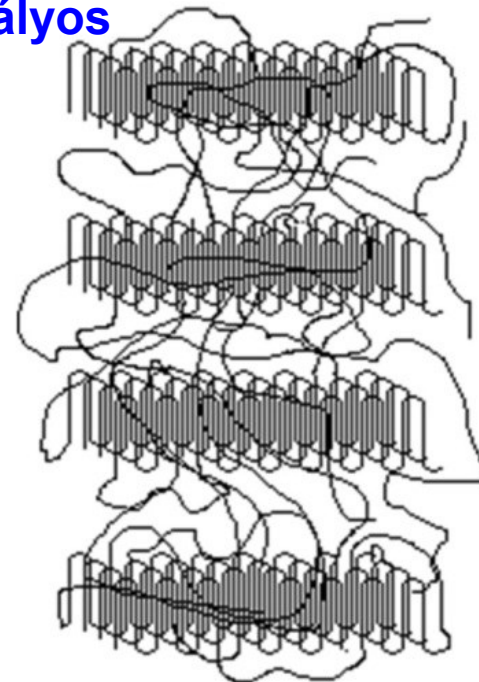

térhálós
(network)

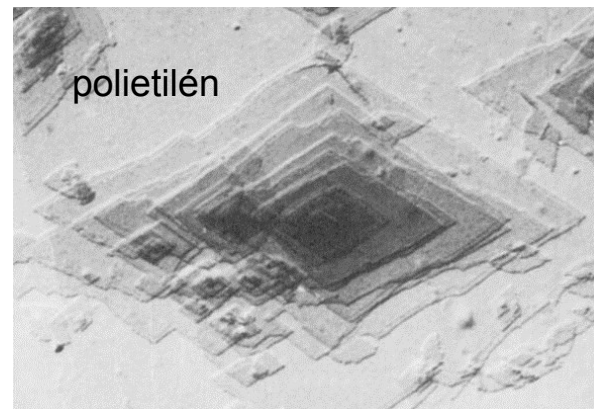
- termoplasztok
- duroplasztok
- elasztomerek

szemikristályos

Kristályossági fok (x):

$$\text{amorf } 0\% \quad x = \frac{m_{\text{kristály}}}{m_{\text{összes}}} (\cdot 100\%) \quad \text{kristály } 100\%$$

Kompozitok

Több, kémiaileg általában különböző, határozott határfelülettel rendelkező fázisból álló anyag

Tulajdonságai:

- kis sűrűség
- szobahőmérsékleten szilárd
- az egyes fázisok előnyös tulajdonságait kombinálja
- nagy szilárdság, ugyanakkor rugalmasság, nagy szívósság
- változatos optikai tulajdonságok

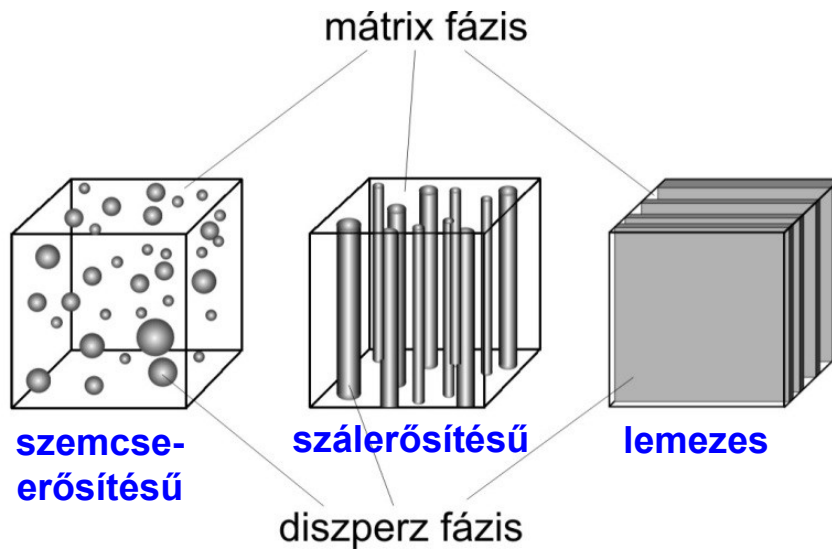
Alkalmazási példák:

- tömés
- fogorvosi eszközök

Kompozitok szerkezete

Kétfázisú kompozit: folytonos fázis/mátrix (polimer, fém, kerámia)
+
diszperz fázis/adalék/töltőanyag (kerámia, fém, ...)

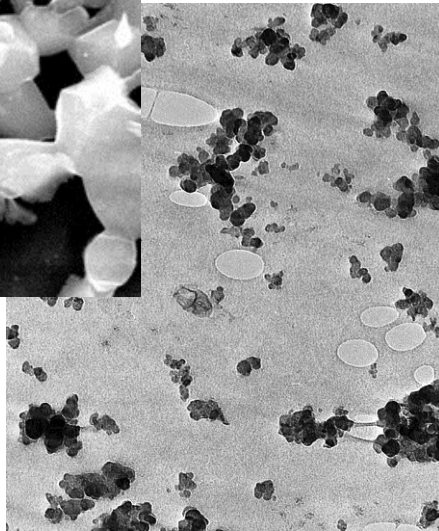
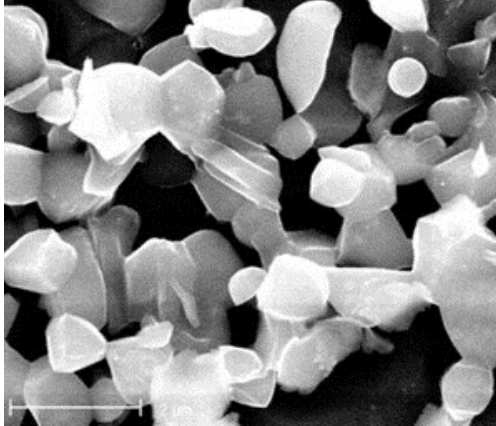
Hibrid kompozitok: több diszperz komponens

szemcse erősítésű

nagy szemcsék

finom szemcsék

szál erősítésű

folytonos egyirányú

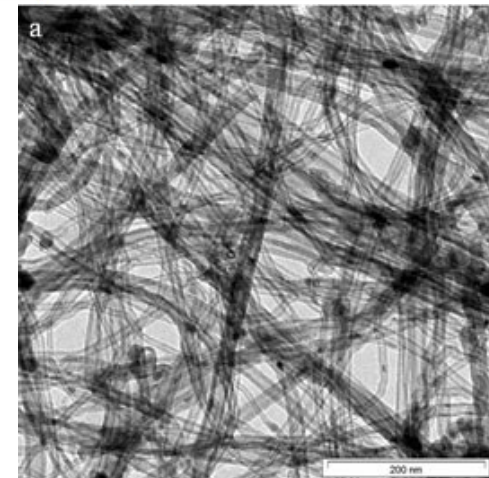
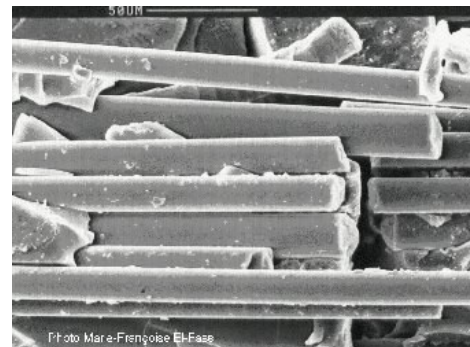
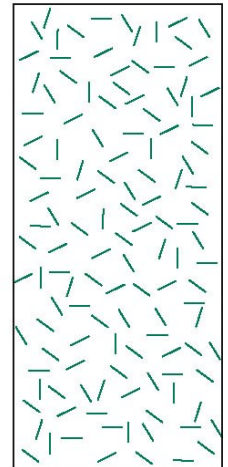
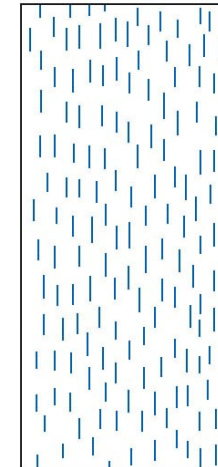
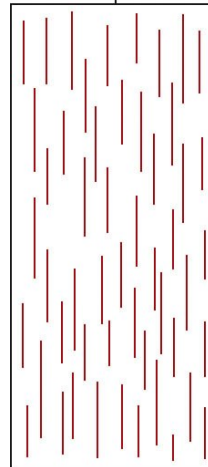
rövid

egyirányú

véletlen orientációjú

Longitudinal
direction

Transverse
direction

➡ tulajdonságok!

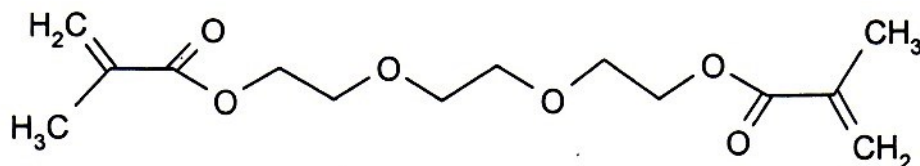
Fogászati kompozitok

mátrix: polimer (dimetakrilát)

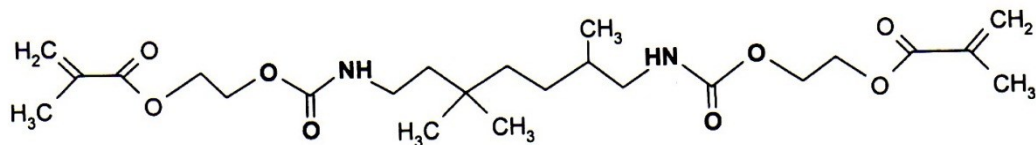
töltőanyag: üveg, kerámia kristály (pl. kvarc), polimer,
+ pigment, + UV abszorbens, ...

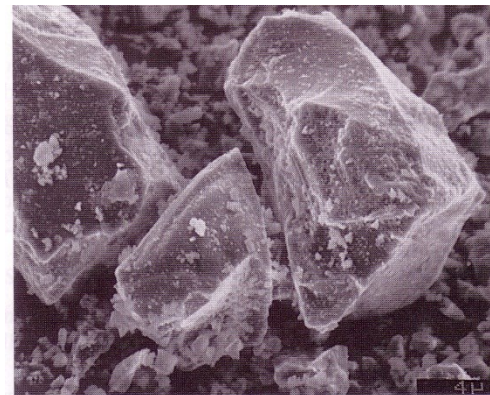
TEGDGMA

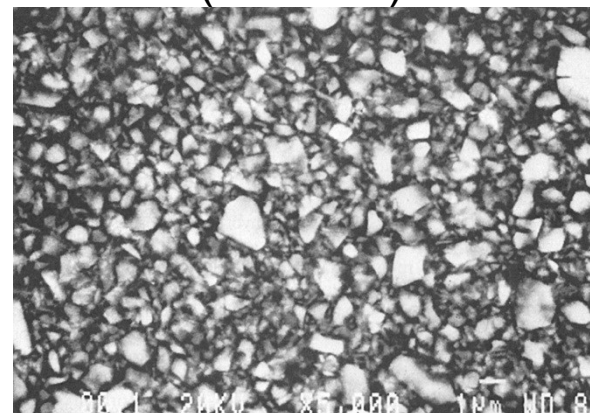
UDMA

durva szemcsés
(0,1-100 μm)

mikroszemcsés
($\approx 40 \text{ nm}$)

**Következő
előadáshoz:
14-15.
tankönyvi
fejezetek**